

89199092

10-55p

12194

ՄԻՆԱՍ ԹԵՕԼԵՕԼԵԱՆ

ԼԱՌԱՅ

ԹԵՐԵՆԱՅ

«Հոգիս իմն է ևս ոչ ոմ պիտի ամբողջ զայն նանչնայ
իւր լոյսերովը պայծառ իւր մըքուրեքամբը տեսնել...»
«ՍԷՐ»

891.99.092

Բ 55/բ

ՍԽԱՄՊՈՒԼ

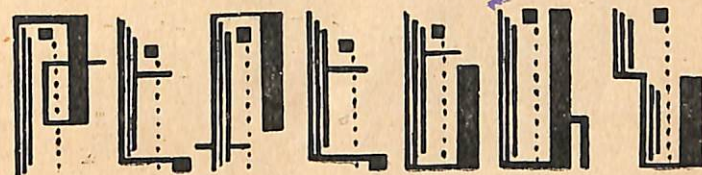
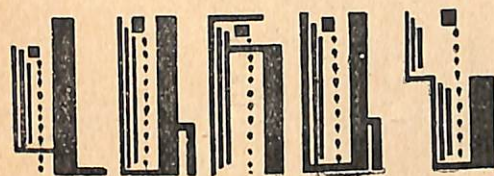
1983

Handwritten: 2000
Handwritten: 2000

Printed: 891-32

891.99.092

p-55p

u.

208

15 FEB 2019 5771-42

ՆՈՎ 2011

ՄԵՆՔ ՄԵՋԻ ՀԵՑ

ԻՆՉՈՒԻ ԿԸ ՄԻՐԵՆՔ ԹԵՔԵՍԱՆԸ

(ԻՐ ԳՈՐԾԻՆ ՀԱՅԵԼԻՈՎ)

Դժուար է վերլուծել գրագեթին սիրոյ աղբիւրը, ու մանաւանդ չարչարող է այդ ուղղութեամբ իրա-
գործուած փնտռումք մը, քանի որ արուեստագէտը
բեռնաւոր է բանաստեղծին մէջ, ու ծանր է առ-
խասանքը՝ երկու ստեղծագործողներու բաղդասա-
կան ուսումնասիրութեան մէջ: Արուեստագէտը
յո՛յսն է, ու բանաստեղծը՝ մօայ՝ հառազայքը:
Մեր բարբառը վերլուծումին պատասխանատու-
քիւնը չառնէր հետեւաբար այս նիստը եջերուն
մէջ, ու կը մերժէ հաւել պատճառական ունէ՛ք ձե-
ւակերպութիւն: Ու միայն կ'ըլլայ անձնական ու
մտերիմ խորհրդածութիւն մը, չորս հոգեւուն յանձ-
նուած) բայց իր ամբողջութեան մէջ կը համադրէ
երեսասարդի ձայնն ու անկեղծութիւնը:

Ա.

Դա՛ռն է ու արիւնող, մեր ա՛յն հաւատքը՝ թէ մեր
գրողներուն մէջ պակաս է երազուած ու գերազոյն

— 3 —

83-901

1565-91

գոհաբերումին մտասեւեռումն ու երջանիկ նուիրագործումը :

Այդ ողջակիզումը շուկայիկ չէ՛, ոչ ալ իր վճիռը ունի յանուն նիւթին ու մամոնային ատելութեան, այլ անձնանուիրում մըն է անձին ու հոգեկան աշխարհին նկատմամբ : Հակառակ պառաւական համազումներուն և հաւատալիքներուն թէ ապերջանիկ է գրողի մը ճակատագրական ու ազնիւ վերելքը, մենք մինչեւ այսօր կը հաւատանք թէ մաքուր ու պայծառ նուիրում մը չի կրնար ստեղծել անկաժութեան ու փտածութեան միջավայր :

Սխալ է նաեւ այն սնոտի հաւատամքը՝ թէ առանց ժողովուրդին հիւրընկալ պզտիկութեան (ըսել՝ կ'ուզենք նիւթականի փոխարինութեան) գրողը դատապարտուած է օձիք իւղոտելու և օր մը բերան բանալու անցնող դարձող հոգեւորուն : Հպարտ ու հաւատքին երկաթով անած արուեստագէտը, ունի, որքան երջանիկ ծնունդ մը, նոյնքան ալ խոստացող կեանք մը, որ իմ մայրամուտը կը գոցէ երջանկութեան մէջ ու խաղաղութեան վրայ :

Պէտք է հասնիլ այս սահմանումին ու չըլլալ գերի որոշ հասկացողութիւններու, և մոլեռանդ չափաւորութիւններու : Չհանգուրժե՛լ անցորդ ու մահկանացու ստահակի մը նեղ ու սովորական նայուածքին՝ որ խաւարին ու մաքսանենգութեան վարժուած է ու չի՛ գիտեր լոյսին երջանկութիւնը : Պարզ՝ ըսել կ'ուզենք թէ ատելութեան սահման մը անհրաժեշտ է գրողին համար :

Այդ ատելութիւնը գուհիկ չէ՛, ոչ ալ ուսմիկ սխալալութեան մը պոռուղը : Չայն պէտք է ճանչնալ ինքնավստահ ու անձնական որոնումներու հաւատարմութեան մէջ : Ինքզինքը չորս հոգեւորուն յանձնած արուեստագէտը, ի վերջոյ իր դատապարտութեան հանգրուանը

պիտի գտնէ պոտի մը ճեղքին մէջ, քանի որ ղեկը փրթած է ու դատապարտուած՝ ճակատագրական չարչարանքին : Այդ ատելութիւնը, կը կրկնենք, ո՛չ լալկանութիւն մըն է, ոչ ալ բաղնիքի մը պատերուն զարնուող ու լախցող աղաղակ : Սրտմտութիւն չկա՛յ հոն, ոչ ալ խենդ ընդվզումին խելայեղութիւնը : Լռութիւն մը անհրաժեշտ է այնտեղ, հանդարտ, ապահով ու հաստատ վստահութիւն մը՝ որ գրողին նախակարապետն է, ու վտանգի պահուն անգահարողը : Ատկէ դուրս՝ ոչ մէկ արուեստական կեցուածք, ոչ մէկ սեթեւեթ ձեւ, կամ համեստունակ երկրպագութիւն՝ փտած հանճարներու համբաւին համար :

Բ.

Ու խորհիլ որ Հայուն մէջ չէ կաղմուած արուեստագէտի տիպարը : Չկա՛յ այն մաքուր ու պայծառ հատաքը, որ կ'ոգեւորի, կը խանդավառի, ու հոգիէն ներս կը կազմէ հրաշագործ ու սքեղծող միջավայրը : Նման ներքին կենդրոնի մը գոյութեան անհրաժեշտ բուն մասնակցութիւնն ունի, ու յաճախ, հայ լո՛ր տարրերը չորս հովին ցրուած են, ու յաճախ, կամ գրագէտը կամ բանաստեղծը պոռացած է միայն, կամ առաւելագոյն ու տաժանակիր աշխատութեամբ մը, գիւղացի մարդուկին սիրտը շարժած :

Սխալ չխորհինք սակայն : Նախ ճշդենք մեր սահմանումը՝ թէ իրական գրողը իր ճամբան ունի, կրակոտ, խելահաս ու խորհող շրջանակին մէջ : Գիտակից միջավայր մըն է որ կը գրաւէ ան. կը համադրէ բոլոր արժանի ուժերը՝ ու կը մղէ արգաս բեր աշխատանքի : Իսկ գիւղացիին սիրտին ետեւ լացի ու արցունքի բո՛յն

մը շինել, և յուզումի պոչ մը փակցնել՝ ա՛ռառաւելն լալկանութեան մը պտուղն է:

Մենք կը հաւատանք առաջիններուն: Իսկ երկրորդները միամիտ յանցաւորներ են յանուն գրականութեան, քանի որ այս վերջինը կը պարտաւորէ՝ լայն, համապարփակ, ու խորո՛ւնկ մտածողութեան սահման:

Ահա թէ մենք ինչո՛ւ ունեցանք պատկառելի թիւ մը «գողարիկ» բանաստեղծներու, որոնց անունը չորցաւ ու գործը խեղդուեցաւ տարիներու արագութեան մէջ:

Գ.

Գրողին անձը՝ սակայն, ո՛ր դասակարգին ալ պատկանի, բացի կեղծաւորներէն ու մաքսանենգներէն, լակոտ մը չէ՛, ոչ ալ վաճառական շուկացի մը, որ առեւտուրի հրապարակին վրայ ձեռքէ ձեռք ձգէ իր ազատութիւնը:

(Ազատութեան հարցը մէջտեղ կը բերենք անո՛ր համար որ: ան իրական ու մայր երակն է տիպար արուեստագէտի մը ներքին ու արտաքին կազմաւորումին):

Անոր քով, պէտք է մնայ այն անկաշխան համարձակութիւնն ու խոյանքը, որ ապագային բմբուս, բողոքող ու դատապարտող դառնալով հանդերձ, համբուրելի չնո՛րէ մը պիտի ըլլայ:

Այս հաւատքով, պէտք է ազատ ձգտի նորեկը, իր ըմբռնումներուն հաւատարիմ մնալու, քանի որ առաքումը սահմանուած յաջողութեան մը պտուղն է:

Հրապարակ իջնող արուեստագէտը լայն մթնոլորտի պէտք ունի: Անազարտ ու թարմ լուծեան մը, ուր ոչ ճպտոր պէտք է խօսի, ոչ ալ մարդկային լեզուն:

Այլապէս խրաչումը անխուսափելի է, ու գրողին մէջ լարուածութեան աղեղը անօգուտ ուղղութեան կը ձգտի:

Որ արուեստագէտը ըլլայ, արուեստի ու է մէկ սենեակին մէջ, նո՛յն պայմանները, արտաքին նո՛յն տրամադրութիւնը պէտք է ունենայ: Ներքինին կազմաւորումէն առաջ այս նախապատրաստական խմորումը բերի է և յուզի:

Անգո՛մ մը որ ան դտաւ ինքզինքը, կը սատակին ու կը չորնան բոլոր մակարայծ ու դաւաճանող տարրերը: Առառաւելն կ'ապրի անձնական բարկութիւնը որ իրական ընդվզումի կը փոխուի, բացառիկ գրողներու մօտ:

Հոս՝ գա՛րձեալ առիթը կը ներկայանայ արհամարհելու այն մէջտա՛ծ ըմբռնումները, որոնք կը փչուին գրքունակ հմտութեանց և մէթոտաւոր աշխատանքներու հեղինակներէն: Քիչ չեն այս կարգի մեծագլուխ վիժածներ, որոնք նոյն իսկ վենետիկեան եկեղեցիներու պատուհաններէ ձայն կը բարձրացնեն:

Արուեստը չի՛ յաւերժացներ ըմբռնում մը, ոչ ալ անոր կուտայ դարերու անմահութիւնը: Տարիէ տարի, անձէ անձ, ան կը հագնի որոշ գիմայեղում մը, ով սահման չենդունիր ու կը տարածէ իր տրամադրութիւնները, նոյն իսկ անապատելի վայրկեանի մը, կամ յանկարծական առիթով:

Հետեւեցէ՛ք այժմու նկարչութեան՝ որ խառն գոյներու ներդաշնակութիւն մըն է, երաժշտութեան, որ ներդաշնակ ազմուկ մը ունի իրր առանցք, և վերջապէս արձանագործութեան, որ յանդգնութիւններու առաջապահը կը մնայ, ու ամէնէն աւելի կը գայթակղեցնէ հիները:

Ու գրականութիւնը ետ պիտի չմնար անշուշտ այդ

յառաջխաղացումէն, քանի որ մի'եւնոյն իրաւունքները ունի:

Եւ հետեւաբար ծնան բոլոր զարտուղի ու կենդրոնախոյս աշխատութիւնները: Եւ այս ազատութիւնը նուիրագործուեցաւ իրական ու ապրող տաղանդներով: Հակառակ ապստամբութիւններուն ու ծերացած աւագումներուն, գրական սանձարձակութեանց առջեւ, այսօր, բոլոր կեղեքումներն ու կեղծաւոր մխիթարութիւնները կը մնան անարձագանգ ու գայթակղութեան ձայնարկութիւնները կոկորդներէ վեր անգամ չեն կրնար ելլել:

Իսկ բոլոր ընդդիմադիր ու անապաւէն Խայքարողները, իրենց սմանդուկ քաջութիւնը կը ծախեն միայն վախկնտութեան մը փոխարէն:

Դ.

Հաւ է այսքան մը անդրադառնալ գրական արդի ըմբռնումներուն, որոնք շատ անգամ թիրախ կը ծառայեն անդէն ու ըմբոստ հիներուն:

Ամփոփուելու համար սակայն հին և նոր շրջաններու տարբերութեան վրայ, ըսենք անմիջապէս թէ Վահան Թէքեան ունենալով հանդերձ այն բոլոր նախատարերքը զորս թուեցինք մինչեւ այստեղ, չգնաց զարտուղի ճամբաներէ. ոչ ալ գործածեց արագութեան ու բառերու խաղերուն գծաւորութիւնը: Նման փորձութիւն մը, այնոր գործը ձախողութեան կը տանէր արդէն ու կը նետէր միջին արժէքներու կարգին:

Թէքեանական շրջանը չպարտադրեց բոլոր այն անհրաժեշտութիւնները, որոնք գրական առաջին սանդղա-

մատին վրայ կը գտնուին ներկայիս: Բայց Թէքեան պէտք չունեցաւ արդէն անոնց, քանի որ իր մէջ կար բնածին նուիրում մը, ձգողութիւն մը դէպի դարուն պահանջը, ըսել կ'ուզենք, դէպի գրական կատարելագործումի գաղտնիքը:

Հին անափառութեան տիպար «գրող»ներու համբաւին հակառակ, Թէքեան չմօտեցաւ երբեք ոտնակոխ ճամբաներուն, որոնցմէ թրիքի հոտ կուգայ, կամ ոտքերու հետքեր կը վխտան: Հետեւաբար նուիրուեցաւ չարչարագի'ն փնտռութիւն մը որ, կ'ենթադրէ հոգիի'ն գործակցութիւնը, և ենթական կը տանի առանձին ու խորունկ խորհելու:

Այդ խորհիլը փրկարար տարրն էր արուեստագէտին, որ որոշեց նոր ճամբան, ու հոն տարաւ իր հաւատարիմը, սքողուած ու գաղտնի ճամբաները ցոյց տալու համար: Ու ատկէ վերջ սկսաւ վերելքը, տաժանագին ու տառապագին խոյանքով՝ որ մասնաւորապէս Թէքեանի մօտ աչքի զարկաւ ու անուն հանեց իր չարչրկող ու սիրտերը լայնցնող հանդարտութեամբ:

Մտասեւեռումի գործարանով և իմաստասիրելու զգայարաններով բեռնաւոր, Թէքեան հանդարտօրէն ու վերապահ հպարտութեամբ մը վերցուց հոգիներու վրայ ձգուած քողը, չի' դպաւ անոնց, նոյն իսկ վախցաւ նայելէ, ու աչքերը փակ՝ զգաց հոգիէն ըլսող չունչը, որ լեզու ունէր իրեն համար, ու յարալէզներու մողականութիւնը:

Անոնց բարբառը լսելի եղաւ իրեն համար, որքան որ խորունկէն կուգար ու մրմունջով մը կը խօսէր: Կը բաւէ որ ան հակեցաւ որոշ զգացողութեան մը, ու վայրկեանական անդրադարձով մը բացաւ խորհրդաւոր

գանձերը: Թէքէեանի մօտ այս սահմանէն անդին սկսաւ գոլարութիւնն:

Հնչեակներու գոլարին կենդրոնացումին մէջ, ան յաճախ տառապած է ի խնդիր ճարտարապետական կառուցութեան և յանգստութեան: Այդ իսկ է պատճառը որ, մէկ քանի քերթուածներու մէջ լայնցնող ու համատարած շունչը գանակի հարուածներ կը ստանայ:

Մեր աշխատանքը անոր գործին վերլուծումը ընել չէ՛ այստեղ, քանի որ այդ մասին երկար անդրադարձած ենք քիչ անդին:

Մեզի կը մնայ երջանիկ խորհիլ թէ՛ Թէքէեան եղաւ արժանի արուեստագէտի մը տիպարը: Վկայ, հաւատարմութեան և անձնական ողջակիզումի իր նուիրականութիւնները, և ազատութեան ու սիրոյ հանդարտութեան նախատարբերը՝ որոնց մասին անդրադարձանք: Հետեւաբար ակնբախ է ու պայծառ՝ «սիրոյ աղբիւր»ը, որ Թէքէեանական ներքին գործարանաւորութենէն կը բխի, ու իր գոլը ունի մարդերու հոգիներուն մէջ:

Ե.

«Սիրոյ» փոխադրութիւնը, գրական կալուածներէ ներս, կ'ենթադրէ տարազի ու չափանիշի փոխակերպում, և տարողութեան բնագոյնում:

Թէքէեանի մէջ, այդ անհրաժեշտութիւնները դեռ տին գտած են ու միջաւայր՝ զարգանալու և արժանաւորապէս ընծիւղելու: Ոչ մէկ կաշկանդում կայ շունչի և արտայայտութեան ձեւին մէջ: Միակ կապտումը զօր կը զգաս, արտաքին ձեւին ու տարազին մէջ է որ կը

յայտնուի, ու կը խանգարէ ներդաշնակութեան հանդարտութիւնը:

Անկեղծութեան լարը, հոն իր հունը կը գտնէ շունչին լրումին մէջ, որ ալիքի մը ձեւով կը տարածուի ու գրեթէ չի՛ վերջանար:

Այդ պատճառաւ Թէքէեանի գործին մէջ անկեղծութիւնը այլամերժ չէ, այլ համադրուած է շունչին և գնացքին հետ:

Հնչեակի կաղապարը, որ առաւելապէս դարգադաւ Թէքէեանին առաքելութեամբ, այսօր կը դիմանայ տակաւին, ու նոր լոյսի և ճառագայթումի տակ տպաւորիչ անգամ կրնայ դառնալ: Եզրակացութեան ու աւելորդ որոնումներու հարկ չի մնար հետեւաբար, տեսնելու համար այն տա՛ք ու համակող ալիքը, որ Թէքէեանի պիտակ ունի, ու հոգիիդ ակերտուն կը բախի՝ անձրեւոտ ու թա՛ց քաղցրութեան մը շունչով:

Ծշմարիտ հասկացողութիւնը, անտարբեր չի կրնար մնալ այդ առաքումին մէջ: Ու անմիջապէս կը ստեղծուի այն մտերիմ խանդավառութիւնը, որ տրամադրութիւնդ կը տանի լսելու և գգալու ներդաշնակութեան տարրալուծումը հոգիէն ներս, երբ ամէն մէկ գոյն կը հաւաքուի պատառին վրայ, ու պատկերը կը ստեղծէ:

Զ.

Սիրոյ ծնունդը այսպէս կը բանայ իր ակունքը հոգիներէն ներս:

Ան գրագէտին մօտ չի՛ դար սիրտէն, ոչ ալ բռնադրօսիկ դառնալու ճակատագիրը կ'ունենայ: Այլ կը բխի միտքերէն ու կ'երթայ հոգիներուն, կամ փոխա-

դարձաբար, երբ քերթուածը իմաստասիրական կամ հոգեկան խորք կ'ունենայ:

Մենք կը հաւատանք Թէքէեանի ձայնին, երիտասարդի արիւնով, հաւատքով ու խանդավառութեամբ: Ու զինքը կը դաւանինք, միտքով ու սիրտով արուեստագէտ—տիպա՛րը, որ հոգիներուն բանալին նուիրականացուց, ու արժանի հպարտութեամբ մը՝ Հներե՛ց դիւրին ու աժան վայելքին:

Գ Ո Ր Ծ Ը

Երջանիկ ու պայծառ դէմք մը որ կ'ապրի տակաւին, ու իր հի՛ն ձայնը կը բերէ այսօր այնքան յուզող, որքան մայրամուտի մը մահը, գարունի հոգեվար գիշերուան վրայ:

Ուրիշ կերպով պիտի չկարենայինք բանալ Թէքէեանի գործը, քանի որ նիւթական ու շօշափելի ոչ մէկ գիծով կը ներկայանայ ան մեղի, և նոյն իսկ ոչ մէկ լսելի բարբառ կուտայ էջերուն վրայ: Անոր երգը հոգի մըն է ամբողջ, ու գործը՝ անսահման խորութիւն մը յիշատակի ու անցեալի սենեակներու:

Ամէն մէկ տող իրարու շունչ կը լրացնեն այնտեղ: Մէկուն մէջ սկսած յիշատակը միւսին մէջ եղանակ մը կ'առնէ, ու երրորդի մը մէջ կը մարի տարտամ ու լալընող քղցրութեամբ մը: Հոն բանաստեղծին հոգին պզտիկ ու գեղեցիկ բոց մըն է, որ իրիկուան մշուշին մէջ կը յայտնուի յանկարծ, կը խաղայ աչքիդ զիմաց, սարսուռի ցաւ մը կը ձգէ, ապա անթրոշութեան մը

պատրանքէն վերջ, կը յայտնուի խորո՛ւնկ ու ճակատագրական դրաւչութեամբ մը:

Կարճ՝ Թէքէեան հոգեկան արխարհին վերլուծողն է: Հաւատացող մը՝ տառապանքին, ցաւին ու երջանկութեան: Այս երեքին միջեւ եզրերը ներդաշնակ են ու ոչ մէկ չեղ ճառագայթ կայ մէկէն միւսը:

Ամբողջական աշխարհ մը չէ որ կը սեղմուի այնտեղ, բայց կը բաւէ որ հոն կայ այդ աշխարհին գիտակցութիւնն ու զգացողական պատժութիւնը: Երբի մը ձայնանիշերը չեն շարուիր այնտեղ, այլ եղանակին խորութիւնն է որ կուգայ անմբռնելի յուզականութեամբ մը, ու ջիղերուդ աղդելով հանդերձ, հոգիէդ ներս անծանօթ դառնութիւն մը կը ձգէ:

Այդ դառնութիւնը իրական զարկն է երակին: Յորձանքը՝ որ կը դառնայ սիրտիդ շուրջ, ու անոր հաւասարակշռութենէն բան մը կը գողնայ գաղտնի ու անհասկնալի ճարտարութեամբ մը՝ որ բանականութեան հոսանքուտը կը տարածէ ըմբռնումէ ըմբռնում:

Բայց, խորանալէ առաջ, գիտակից մտասեւեռումով մը, դուք ձեր անգիտակցութեան մէջ պատրաստուած էք արդէն այդ ձգողութեան: Արուեստագէտին համար անխուսափելի է այդ յափշտակութիւնը, ու նուիրական բան մըն է զայն տանիլը բառերու խաղերուն: Ամէն բան տաքութեամբ մը կը պարուրուի այնտեղ. ջերմ, համակող մտերմութեամբ մը, որ գաղտնօրէն կը խօսի ականջի վար, մինչեւ հոգիդ, ու կը պատմէ մանկութենէն, երազէն, կեանքէն ու յիշատակէն: Իւրաքանչիւրին մէջ ալ կայ սակայն անկեղծութեան նո՛յն շեշտը, գգուանքին ու փայլալիցի նո՛յն գործը, ու երջանիկ խոստովանութեան մը նո՛յն մաքրութիւնը: Կեանքը

համադրուած չէ այնտեղ տափակութեան շղարշով մը սքողուած, այլ ունի հոգիին ազուցուածքը՝ հոսող ու յորդող արագութեան մը մէջ, որ շատ քիչ մասերու հետ արդելքի կը հանգիպի ու վայրկեան մը կը սպասէ հաւաքուելու և ուժովնալու համար: Հոգեկան ու ներքին աշխարհները կուգան խօսիլ կատարեալ գիտակցութեամբ մը որ աւելի համակող կը դառնայ հարաւի բոյրերով բեռնաւոր ըլլալուն համար:

Բառերը չունին այնտեղ այն սոսկալի ու աւերող պայքարը՝ որ կը մղուի շատ մը գրողներու գործին մէջ: Ընդհակառակը, սովորական ըլլալու աստիճան բարեկամութիւն մը ու պարզութիւն մը ունին աւանդ, գաշնաւոր ու ազատ, և շատ քիչ անգամ զըսպուած ու խրտչեցնող:

* * *

Արտայայտութեան առաջին համարձակութիւնը յայտնուեցաւ «Հոգեհր»ուն մէջ:

Այստեղ, չունչը չունեցաւ իր աշխատանքը հոսանքուտը ու չգնած խորութեան այն ճամբաներէն՝ ուրկէ վազող երգը իր մաքուր ու որոշ արձագանգը կ'ունենայ պայծառօրէն դարձող անդրադարձի մը մէջ:

Հասունցող ու պայթող առուգութիւնը գաճաճ մնացած է այնտեղ, ու արեւին լոյսը շատ քիչ անգամ տեսած: Այսու հանդերձ որոշ արժողութիւն մը կայ արտայայտութեան ձեւին մէջ. խոստացող վըստահութիւն մը՝ որ գիտէ թէ տակաւին շատ ճամբայ ունի քալելիք: Հոս՝ զգայութիւնները թեթեւ կը կըշռեն և զգացական երակը հանդարտ ու ծուլացող աշ-

խոստովանեմք մըն է որ կ'ուռի. երբ մը կայ կարծես որ յուսահատած է իր կեանքէն, ու կը խորհի անձնասպան բլլալ բառերու աղմուկին ու աններդաշնակութեան մէջ: Բայց ամբողջական կտորէն՝ ամբողջական իմաստասիրութիւն մըն է որ կուգայ երբ կ'ամփոփուիս, ու կրնաս բոլոր մարգերուն վրայ խորհիլ: Պարզ ու կշռաւոր եղանակ մը կայ. որ կը քալէ օձապտոյտ ձամբաներէ, ու չի հասնիր կարծես երազուած նպատակին: Միայն կը ծածկուի ամէկոտ թախիծով մը, ու զաղտնորէն կուլայ. առանց հպարտութենէն կորսնցնելու:

Մէկ խօսքով՝ կը դադրի արուեստի դործ մը Ըլլալէ, ու կուգայ միայն «խոստանալ» գիտակից ու արժող վստահութեամբ մը: Մանուկի կամ մանկութեան անկեղծութեան չեղտը կայ հոն, երա՛նդ մը՝ որ սպիտակ է տակաւին ու նիհար, մաքուր ու թափանցելի յատակութեամբ մը:

Այնտեղ պիտի հառաջնորդուիս այն մեծ ու սքանչելի փնտռութիւն, որուն կը յանձնուիս տառապագին ու սիրող անձնանուիրումով մը, երբ կը կարդաս իր միւս գործերէն շատերը: Քերթուածներուն մէջ չունիս զսպուած ու պոռթկալու մօտ եղող յուզումը, այլ կը զգաս թէ բան մը կ'արթննայ առանց ցնցելու, ու առանց խռովելու ներքին աշխարհը:

Կը յորանջէ հոգիդ, ականջդ կը շարժի ուշադիր Ըլլալու համար, ու բառերը կ'ուզեն դաշնաւորումը զգենուլ բերնիդ մէջ:

Կիսկատար այս շարժումն ու յեղաշրջումն է որ կը կրկնուի քեզմէ ներս, ամէն անգամ երբ ձեռք կ'առնես այս գործը: Թէքեան, հոն չունի ապրու-

մին ամբողջական անդրադարձը, այլ միայն զէպի այն կը քալէ, առանց գետին ինչալու:

Այդ հետախուզական աշխատանքը ու լարուածութիւնը իր «մաքսիմում»ին կը հասնի «Հրաւալի Յարուքիւն»ի մէջ, որ մեր կարծիքով իր առաջնակարգ ու համբաւի արժանի գործը կը մնայ: Հոն է որ կը սկսի արգասաբեր ու կեանքոտ գործունէութիւնը ու կը տարածուի ջիղերու ամբողջական կազմաւորութեան վրայ:

Հոգին յօրանջումով չի գոհանար հոն. ընդհակառակը կ'արհամարհէ ինքզինքը այդքան պզտիկ լարումի մը համար: Կը թարթափի, կենսունակութիւն կ'առնէ, ու աւելի, ու աւելի գիտակից ներուժութիւնով մը ցընցող ու խորացող կը դառնայ: Շունչդ ընդհատուող հեւք մըն է որ նախ կը բարձրանայ, յետոյ կ'իջնէ յանկարծ, ապա կը դառնայ կանոնաւոր ու չափաւոր:

Բառերը չեն տար իրենց տառական պատկերը, այլ անոնց ամբողջական խորութիւնն է որ բանալ կուտայ հոգիիդ աչքերը, երբ մանաւանդ ներքին աշխատանքդ բան մը յատկացուցած ես անոնց: Այդ հեւքը առաջին անգամ սաղմնային է. յետոյ կը կորսուի վայրկեանի մը հոմար, ապա դարձեալ կը յայտնուի ու կ'ըլլայ անծանօթ ու տարօրէն գրաւող: Այս յանկարծակի ձգողութենէդ որոշ անհասկացողութիւն մը զաղափարներդ հովին կուտայ նախ, բայց աւելի վերջ իմաստասիրական ու հոգեկան սենեակներուդ դուռը կը զարնէ:

— Կրնաս ընդունիլ զայն: Ատիկա ներքին մթնոլորտէն կախում ունի: Հարգ արդէն այնքան հպարտ է, որքան այն ինքզինքն իր չի հետախուզի իր սիրածէն ու կ'որոշէ դառնալ իր հայրենի ինակարանը:

1565-9/183-901

Թէքէեանի շունչը կը զարնուի ներքին պատերուն, ու եթէ կրցաւ գտնել իր գաղտնի անկիւնը, կը մնայ հոն, հասակ նետելու ու արեւ տեսնելու համար, այլապէս «կը դառնայ իր հին տեղն ու ին գգուանքը կ'ուզէ»:

Հոս՝ ոճը անխռով ու հանդարտ կը քալէ: Ո՛չ սակայն այն «հանդարտութեամբ», որ ծուլութիւն ու ձանձրոյթ կը պարտադրէ: Ընդհակառակը ճնշող բան մը կը լայննայ հոս, կը բանայ թեւերը ու կը սպասէ որ եղանակը հասնի իրեն ու միասին առնեն իրենց անդրադարձը:

Կառուցուածքի այս բծախնդրութեան մէջ, Թէքէեան չէ յաջողած այնքան, որքան իր ներքին ազուցուածքին մէջ: Խորքին բարձրութիւնն ու աղնուակալութիւնը չեղ կը նային արտաքինին: Ներդաշնակութիւնը կը սպառի շատ մը տեղեր, կ'իյնայ, ու ալ չի կրնար ելլել:

Բառերը կը զարնուին իրար, օղակ օղակ կ'ըլլան, բայց չգիտնաւ աղմուկ կը հանէ, ու ներքին լարուածութիւնը իր հանդիսար խռովուած կը գտնէ: Երկրորդ, վրտանգաւոր գառիթափեր կը ստեղծուին մէկ քանի ոտանաւորներու մէջ: Յանգերը քիչ կուգան գգացումի բըխումին ու վազքին, և ահա եղանակը կը գլտորի տակի տողը՝ կիսաշրջանակ գծելով:

Գծին այս կորութեանը հետ կը շեղի գգացումն ու ներքին սպառնալիքները, ու գգայարանքները բաց բերան կը մնան: Քաղցրութիւն մըն է որ կը խեղդուի, ու անկումէն վերջ անձոնի ձայնի մը կը փոխուի: Ու յանկարծ կը անտես թէ կեանքի ամբողջական եղերգութիւն մը, փոթորիկ մը կամ աւերակ մը, կուգայ

մարմին առնել 6—7—8 յանգաւոր քերթուածի մը մէջ, որ չի կրնար բովանդակել ու կը պատռի: Պարունակի այս զսպումն ու առաձգականութիւնը օգտակար կ'ըլլայ ա՛յն ատեն միայն, երբ նիւթէ ընդունարանիդ համամատարար թեթեւ կը կշռէ:

Այս պակասը ցանցառ է թէև Թէքէեանի գործին մէջ, և սակայն աչքառու կը դառնայ կատարելութեան հասած քերթուածներու մէջտեղ:

Զսպուած, լարուած, ու գաղտնի ցաւերէն մէկ հատը մենք կրնանք տեսնել Թէքէեանի «Ես սիրեցի»ին մէջ, որ յանկարծական զեղում մըն է և հետեւաբար չի գիտեր ո՛ւր թափիլ:

Լայն ու համատարած շունչ մը կայ հոն, որ սակայն պարտադրած է ինքզինքին քերթուածին տարազին նիհարութիւնը ու սեղմուած է կարծես երկու պատերու մէջտեղ: Այն ահաւոր ողբերգութիւնը որ կծկուած է այնտեղ ու կուլայ, եղած է վրկպած բողոք մը՝ որ հաւանաբար պարզ ու սուր ճիշի մը վերածուէր սայթաքելու պարագային:

Եւ սակայն եղերերգին ճակատագիրը փրկուած է հիանալի ճարտարութեամբ մը, որ ապահոված է երգին արագութիւնն ու ազատ բխումը: Ամէն մէկ քառեակի մէջ ինքզինքին ու մարդերուն ուղղուած բողոք մը կայ, աւաղա՛կ մը որ չի վերածուիր սակայն սովորական լալկանութեան մը, այլ կը մնայ իր հպարտութեան վրայ, կ'ամրոպուի, ու քառեակին վերջին տողին վրայ մխիթարութեան լարը կը շարժէ: Կարգանք այդ կտորը:

«Ես սիրեցի, բայց ոչ ոք
Սիրածներես գիտցաւ քե
Զինքը որքա՛ն սիրեցի...:
Ո՛վ կարդալ սիրքը գիտէ...:

Ամենէն մեծ հրնուանքիս,
Ամենէն սուր ցաւերուս
Ներհեղուկները, աւա՛ղ,
Զիս չեմ հանչեմար այս պահուս:

Սերս կարծես այն գետն էր
Որ իր հոսանքը անբաւ
Առաւ լեռան ձիւներէն
Ու լեռը գայն չտեսաւ:

Սերս այն դուռն էր կարծես
Ուրկէ ո՛չ ոք մտաւ ներս.
Ծաղիկներով ծածկւած՝
Գաղտնի պարտեզ մըն էր սերՍ:

Ու եթէ սերքս ոմանք,
Երկնքին վրայ անսահման,
Տեսան ծուխի մը նըման,
Կրակն անոր չտեսան...:

Ես սիրեցի, բայց ոչ ոք
Սիրածներես գիտցաւ քե
Զինքը որքա՛ն սիրեցի...:
Ո՛վ կարդալ սիրքը գիտէ...:

Հոս՝ ոչ մէկ օտարութիւն կայ: Մո՛ւթը կայ միայն
բողոքին, մխիթարութեան ու տառապ նքին վրայ:
Արհամարհանք մը՝ որ կը լալնայ, կը գալարուի, ու իր
վազքը կ'ընդարձակէ մարդերու միտքէն — հոգիները:
Երգը արգելք չունի ընթացքին վրայ, արուեստական ո՛չ
մէկ ուժ, որ սողերը հրէր իրարու ետեւէ որպէսզի քիչ
մը շուտ շարժին: Ընդհակառակը, հոն, իմաստասիրու-
թիւն մը կայ որ իրիկնայինի տպաւորութիւն տալով
հանդերձ այդայն է ու աշխուժ: Այն ծա՛նր յոգնածու-
թիւնը, այն խորունկ ու ճնշող փոթորիկը որ կը տա-
րածուի այնտեղ, խորութեան մէջ միայն կը դեղու-
կոտի, բայց արտաքին տարազին մէջ յախուռն ու յը-
ղող կը դառնայ: Յաւը մի՛ վնասուի դաւն բառերուն
մէջ, ոչ ալ տողերուն հետ խաղայ ի խնդիր աժան հաս-
կացողութեան. կեանքը թաքուն է այնտեղ, կենսու-
նակութիւնը յամեցող, ու խորունկէն միայն սփռող:
Խօսքերուն ու Բողոքներուն մէջ չկայ ոչ մէկ օտարու-
թիւն: Առաջին բառը իր ձեռքը տուած է երկրորդին,
ու շարունակաբար՝ քերթուածին մինչեւ վերջին տողը,
ուր, ահա՛, կեղծաւոր (Ս) մըն է որ գլուխ կը ցցէ ու
կ'ըմբոստանայ:

«Գաղտնի պարտեզ մըն էր սերՍ»

Լեզուդ կը բռնեն ու կը կապեն այնտեղ: Կամ՝
փռուած թաւիչին վրայ իւզի խոչոր կաթիլ մը կ'իլնայ,
ու կը լրանայ ամէն բան:

Դաւաճանող այդ տառը ոչ իսկ մի՛շտ ունի, քանի
որ ամբողջ ու գեղեցիկ տող մը կ'առնէ իրեն հետ ու
ծովը կը թափի:

Ամէն մէկ քառեակի մէջ նոյն վազող յառաջխաղա-
ցումը կայ, որ արհամարհանքին առաջին յատկանիշն է:

Հիւանդութիւն մը չէ՛ այդ շեշտը, ոչ ալ բժշկական լալկանութիւն մը, այլ իրական շունչ մըն է, որ երբորդ տողերու վերջաւորութեան յաճախ կը կենայ, կը խորհրդածէ, կ'ամփոփուի՝ որոշ մտասուեռումով մը, ապա կ'որոշէ՝ ու ահա, մխիթարութեան ու հպարտ գիտակցութեան մը եղանակը կը ձգէ քաղցրօրէն.

— «Ո՛վ կարդալ սիրք գիտէ...»

Երկրորդ քառեակին մէջ, որոշ խումբի մըն է խօսքը: Դառնութիւն մը կայ հոն, որ ցաւը արտաբերելով հանդերձ, կը տանի նաեւ ներսի աշխարհին, ու ենթական ինքն ալ կը զգայ մարմնին ու հոգիին վրայ այն ճնշող իրականութիւնը որ «չճանչնալու» — մոռցողներու — աւերակէ մը կը բխի: Կամ, աւելի յստակ խօսելով, աւերակէ մը բարձրացող շունչը, կը տարածուի արտաքին աշխարհին մէջ ու յետոյ դարձեալ «աւերակ»ին կը դառնայ, այս անգամ հոն մնալու, ու արձագանգով մը միայն դուրս ելլելու համար: Ու ներքը մնացող այդ ցան է որ առաւելագոյն չափով իմաստասիրել կուտայ, քանի որ խորհողին համար առաապանքը երջանկութիւն մը եղած է արդէն: Ու թէքէեան կը խորհի բոլոր ցաւերուն, բոլոր խենդութիւններուն, բոլոր առեղծուածներուն ու բոլոր հին հրդերուն, հաւասարապէս: Միակ կենդրոնի մը կապուած են իր զգացողական ու իմաստասիրական լարերը: Այնպէս որ պատկեր մը ցաւը տալով հանդերձ, տուած կ'ըլլայ նաեւ իր ներքին ու խորունկ իրականութիւնը, որ թէքէեանէն ներս կ'անօրաւնայ, կը դառնայ պայծառ ու յստակ, և վերջապէս իմանալի ու ըմբռնելի: «Նս սիրեցի»ի մինչև վերջին տողը այս գործունէութիւնն է որ կ'ապրի. ու բողոք, ցաւ, արհամարհանք, մխիթարութիւն, և իմաստասիրութիւն վճռական

ու հիմնաւոր կենցաղ մը ունին: Տարտամութիւնը չի գար այստեղ բառական տարտամութեան իմաստով, այլ կը յայտնուի մշուշի մը պէս՝ որուն պատճառը ընթերցողն է, և ո՛չ գրողը: Հոն ամէն ինչ պայծառ է, որոշ, յստակ. դուռնաւոր ու նկարագրական շքեղ կառուցուածքով: Իսկ հոգիի վիճակներուն մէջ՝ «պատկեր» չի՛ պակսիր: «Կես գիշերեկն մինչեւ արեւոյտ»ի էջերուն մէջ չեն պակսիր այս ճամբաներէն քալող գործեր: «Հրաւալի Յարութիւն»էն երբ յանկարծ հոս կը ցատկենք, կը «ենենք» թէ քերթուածները աւելի խորհող ու իմաստասիրական խորք կ'առնեն: Ու այս մասին մէջ, աւելի որոշ կերպով երեւան կուգայ թէքէեանի այն մեծ ու անբաղդատելի կարողութիւնը՝ որ «Անցեալ»ի մը շունչովը կ'իջնէ հոգիի վրայ, ու յիշատակ մը կը բերէ կապել, պատկերներու և խորհուրդներու յաջորդական բխումի մը մէջ:

Անոր հաճար «Անցեալ»ը ամբողջ աշխարհ մըն է: Առանձին ու երկրորդ իրականութիւն մը իր կեանքին մէջ, որ երբեք չի մեռնիր ու բարախելէ չի դադրիր: Ընդհակառակը կեանք մը կայ այնտեղ. որ աւելի ու աւելի առոյգ կը դառնայ, կը մեծնայ, տարածական դնացքով մը կ'իջնէ յիշատակէ յիշատակ ու բառերու վրայ եղանակ մը կը ձգէ: Խորութեան տեսակետէն, հո՞ս է որ թէքէեան կը յաջողի բանալ բոլոր թաքուն ու անմատչելի գանձերը, ու նայիլ անոնց գիտակցմտասուեռումով մը: Երազուած յիշատակի մը քով՝ անցեալէն բերուած յիշատակ մը յանկարծ կը մպտի — կամ կուլայ — հասակ կը նետէ, ու քեզի կուտայ այն երջանիկ բարբառը որ իրական պատկեր մը կը ստեղծէ մտքիդ մէջ ու խորհրդածելու և իմաստասիր-

բելու ջիղդ կը բերէ կը կապէ անոր: Ու եթէ քիչ մըն ալ տոաջ կարենանք երթալ, պիտի ըսենք թէ Թէքէեան չէ եղած աշխարհիկ երգող մը, (ըսել կ'ուզենք մե'ր աշխարհէն) այլ համադրող ուժ մը բերած է, կազմելու համար հոգեկան կղզիացած աշխարհ մը, ուր ոտքդ չի կրնար առաջնորդել քեզ, և ոչ ալ աչքդ ճամբայ կը բանայ: Իմա՛ստն է հոն ճամբան, իսկ քեզ առաջնորդողը՝ քու անձնական մտածողութիւնդ և իմաստասիրութիւնդ: Այս վարդապետութիւնը աւելի հիմ կ'առնէ երբ դարձեալ փոխադրուինք «Հրաւժալի Յարութիւն»ին, ուր կուգան միանալ Սէրն ու Բնութիւնը: Հոս՝ Յիշատակն ու Անցեալը քիչ մը տրկար կը թաին, իսկ ազդայնական շեշտ մը, կամ գործ մը, գոյութեան իրաւունք չի կ'նար ունենալ քանի որ այդ շունչով գրուած բոլոր քերթուածները միջակ գործեր են (մէկ քանի բացառութեանէ զատ) ու եղանակաւորութիւն արժէք մը միայն ունին: Սիւսմանթօ մը անոնց անկաճութիւնը պիտի կարենար փրկել հետադարձութիւն ու ազդակ ծախելով, բայց ատիկա Թէքէեանի գործը չէ՛:

Բնութեան ջիղը, երիտասարդ կը մնայ: Բայց այնպիսի երիտասարդութիւն մը ուր չկայ կանխահաս ու խանդավառ հասկացողութիւն մը: Եղանակ մը կայ միայն այնտեղ, որ պատկերներու տակ կը պահուրտի, բայց չի համարձակիր նայիլ լոյսին, ու անոր անունը առնել արտաքին աշխարհէն:

Ու երբ սիրոյ մասին կը խօսի խորհուրդէն չանցնիր գործի: Վերապահ դիրք մը ունի, թրթռացող, տարածուող երանգ մը որ նոյնիսկ վախկոտ կը դառնայ: Իրեն համար սէրը չի դար կնոջ միսէն. այլ

պատկեր մը, շո՛ւնչ մըն է որ կը բերէ այդ ամբողջական հրաշալիքը: Ու Թէքէեան խանդաղատանք միայն ունի անոր, չի՛ նայիր նոյն իսկ, այլ կը փակէ աչքերը, խորհելու համար: Այդպէ՛ս աւելի լաւ կը հասկնայ աւելի ուժգին կը դառնայ զգացողական ըմբռնումը:

Հանդարտ, խորհող սէր մըն է որ կը քալէ, ծանր ու ճնշող գնացքով մը, բայց երբե՛ք փոթորիկով: Ինչ որ Մեծարեցիի քով երբեմն կը տեսնուի: Անոր ճամբան չի լմննար սիրտին կամ զգացումին մէջ, այլ իր հանգրուանը կը գտնէ հոգիին վրայ, անմիջական կապով մը՝ մտքին հետ:

«Քու յիշատակդ, այս գիշեր, զիս լալու չափ կը յուգե կարծես մեկնած եր սիրես. եւ գալսնաբար այս գիշեր, ես կը դառնայ, իր հին տեղն, ու հին գգուանքը կ'ուգե կը սեղմուի գիրկիս մէջ, կը բարձրանայ կուրծքս ի վեր...»

Քու պատկերդ աչքիս մէջ, եւ քու ձայնդ ականջիս, կը քրքուան այս գիշեր, երակներուս մէջ կարծես Քաղցրահոտ շունչդ ե լեցում, որ կը գգլխե, կ'որրե զիս Մինչ երեսես ալ կ'անցնին կարծես մասներդ անես...»

Ես կը դառնան մի առ մի, մեր հին ժամերն անկորուստ կարաւանին հետ ասեղոյ անոնք կուգան վերսին, Հոգիս փարա՛խն եբացուող ընդդէմ իր քաղցր հոտին...

Յիշատակովդ, այս գիշեր, կը գգամ այնչա՛փ զիս հարուս Այնչա՛փ բարի, երջանիկ... որ գրութեամբ մը անհուն կը մտածեմ զայն բաժնել, երկնի բոլոր խեղճերուն...»:

Ու դարձեալ,

«Կը սիրէի ձեւերուդ բնագոյնքիւնը ազուր,
Սնուերի՞ն մեջ, դիմացէն հնչող տաք ձայնըդ
Եւ նուրբ հասակըդ նրկուն, եւ աչքերըդ յուսաւոր,
Որ վառելով կ'իջնէին հոգիիս մեջ մթամած...»

Ազուրը է այս պահը ու շքեղ, երբ հոգիներուն հա-
մար ընտանութիւն մը կայ, ու խոստովանութեան ան-
կեղծութիւնը հոգի կ'առնէ սքանչացումի եղանակի մը
մէջ:

Ազուրը խաւար մը կայ, որ կ'իջնէ մինչեւ հոգիիդ,
ու վայրկեան մը աւելի երջանիկ կրնաս խորհիլ կեան-
քին:

Յիշատակ մըն է որ կուգայ, կը շարժի սիրտիդ
տակ, անհանգիստ կ'ընէ վայրկեան մը, ու ապա կ'անց-
նի հոգիէդ ալ վար: Յուզում մըն է որ ջիղերէդ կը
թափի, կը բարձրանայ, կ'ուռի ու կը յորդի: Ազուր
ընց մըն է յիշատակը, ահաւոր ցաւ մըն է ձիւն որ կը
փրթի չես գիտեր ներաշխարհի ո'ր անկիւնէն, ու կը
դառնայ «իր հին տեղը», կը փայփայէ, կ'անցնի «հա-
րաւի տաք շունչին պէս», որ թափը համրոյր մը կը
ձգէ: Ապա «փոխադարձ գգունքի» ազապատանք է որ
կը բարձրանայ, կը դալարուի, կը դառնայ ինքն իր
վրայ, կ'իջնէ անծանօթ ցաւերուդ, ու կը բարձրանայ
դարձեալ՝ վեր, վեր... Այդ չարչարանքն է որ կը
ստեղծէ «պատկեր»ը, անանուն դառնութիւն մը կը ձգէ
անոր վրայ, որ փնտռում երջանկութիւնն է տառա-
պանքի վայրկեաններուն: Յետոյ ձայնի կը փոխուի,

կ'երկարի, կը տաքնայ անհուն երանութեամբ մը եւ
շունչի կը փոխուի:

Ու ատկէ վերջ՝ Յաւին արբեցութիւնը:

Թէքեանի ցաւը այսպէս կը ծաղկի, ու այսպէս
մարմին կ'առնէ: Անոր մէջ չկայ մարմինն անհանգս-
տութիւնն ու կիրքին բարկութիւնը:

Անոր մէջ Սէրը ծաղիկ մըն է, ու յիշատակը՝
կեանքի անիմանալի երջանկութիւնը:

«Ս Է Ր»

ՔԵՐԹՈՒԱՐՆԵՐ

1933

Ու «Սեր»ին մէջ, վերջապէս է որ ստառնաթեւ
կը ծաւալի, նոյն գրաւիչ ու լացնող հոգեկանութեամբ:
Հասնող նարինջը արեւին կարծաւոր ունի այնտեղ, այն
գերմարդկային փնտռումը որ «Հրաւարի Յարութիւն»ին
մէջ գոյն ու կշիռ է ստացած: Հին ու երջանիկ շունչն
է դարձեալ, կորսուող բայց ներդաշնակ զարկերակով:
Հոս՝ ճամբաները աւելի հանդարտ կը բացուին սակայն,
ու մշուշը կը յամրնայ տողերուն վրայ, խեղդող զը-
նացքով մը: Բանաստեղծութեան երակը կը լայնայ,
ճակատագրական ու ողբերգային շնչառութեամբ մը, ու
պահմը առաջ ծաւալող հոսանքուտը կը հասնի շունչին
տաղնապէս: Այստեղ ալ նոյն շեշտն է սակայն, կծկուող
ու մեկուսի իմաստասիրութեան մը աշխարհին մէջ:
Զգայարանքներու վրայ ո'չ մէկ բռնութիւն, ոչ ալ սիրտ

հատցնող ազադակ: Եթէ նոյն իսկ բողոքներ կան, ա-
նոնք չունին սակայն ըմբոստութեան մը արհաւիրքն ու
սարսփել:

Թէքէեան ինքզինքը պզտիկ կը զգայ նման յանդգ-
նութեան մը մէջ, քանի որ իր քով կը պակսի պոռա-
ւ ու զգայարանքը: Ու Սիւսիանութիւն զատապարտուած է
չորնալու անոր մէջ, և մանաւանդ կորսնցնելու նաեւ բո-
լոր անկանոն ու թեթեւ ըմբռնումները: Քարոզող ու
ամբոխավար ձայնը կը սփռի այնտեղ, ու տակառին
ձայնը պարապ ազմուկ կը հանէ: Սիւսիանութիւն հոնտո-
րութիւնը բանաստեղծութեան անունին կը դաւաճանէ
ու կը հայնոյէ անոր տողերուն վրայ, ու մանաւանդ կը
ստեղծէ թմբուկի մը արտառոց ներդաշնակութիւնը:

Ու Թէքէեան կը մերժէ բոլոր աժան սրբասացու-
թիւնները, և վայրկեան մը միայն կ'ենթարկուի «ազ-
գային» դառնալու փորձութեան:

Առաջին էջին վրայ Աստուած մըն է որ կը փռուի,
կամ Աստուծոյ աւելի, անոր հրաշակերտը, իր բոլոր
անկատար ու թերի կատարելութիւններով: Ողբ մըն է
զուցէ այս քերթուածը, բայց գալարումի վայրկեաննե-
րուն բողոքի մը շեշտը կը ստանայ, և ատո՛վ իսկ կը
կորսնցնէ քիչ մը բանաստեղծական տեսակէտէ: Առաջին
իսկ վայրկեանին, իմաստասիրութիւնը կը գողայ սա-
կայն, կը կծկուի աւելի ճիշդ, ու իր ներկայութիւնը
կուտայ խորհուրդի մը պարունակով: Ներդաշնակու-
թիւնը գո՛ւցէ ազմուկ ունի այստեղ, բայց ատրիկա տո-
ղերուն դատապարտութեամբն է որ ազատութիւն կրնայ
ստանալ:

Եւ արդարեւ, բառական կառուցուածքը ճարտարա-
պետին շունչը չունի այդ տողերուն վրայ, ու կը զգու-

շանայ մանաւանդ քիչ մը արագ շարժելէ: Լարծուն գե-
տին մը կայ կարծես, ուր հին դեղեկոտութիւնն է որ
տղայութիւն կը փորձէ, ու համարձակութեան անհրա-
ժեշտութիւնը կը կորսնցնէ վերապահ իմաստասիրութեան
մը ուղղութեան մէջ: Յաջորդական ու նման բոլոր քեր-
թուածներուն մէջ տեսարանը նոյնն է: Յանդգնութեան
պարտադիր շեշտը կայ որ կը խառնուի ներշնչարան —
իմաստասիրութեան մը հանդարտ շնչառութեան: Բա-
նաստեղծութեան նկարագրի տակ հաւաքուած այս եր-
գերը անտարբեր կը մնան թէքէեանական համբաւին:
Ռազմական դիմագիծ ունեցող մտատանջութիւններ չեն
կրնար եղանակ ագնիլ քերթուածի մը ներդաշնակ ըզ-
գեստաւորումին մէջ: Վարուժան մը թերեւս յաջողէր
այդ ուղղութեամբ պոռու մը տալու. ա՛յն ալ սակայն
կարկտան մը ունենար թերեւս, քանի որ նախատարե-
րուն մէջ պայծառ է երանգներուն թշն մութիւնը: Քիչ
անդին, աւելի օրոշ կ'երեւի Թէքէեանի ներքին աշ-
խարհը. անո՛ւշ, թրծուած, մտերիմ ու երկչոտ աշ-
խարհ մը, ուր խորհուրդէ գատ ամէ՛ն կենսունակու-
թիւն կեղծ ու անկատար դրոշմ կը կրէ:

Այս իսկ էր պատճառը որ Թէքէեանի համար մենք
մերժեցինք ազգայնական երգիչի աժան ու աւելորդ
տիտղոսը: Այս շքանշանէն ձերբազատուած՝ մենք ա-
ւելի քաղցր ու երջանիկ կը տեսնենք Թէքէեանը, ու
մանաւանդ քերթուածները աւելի ծանր ու թանկագին
կը կշռեն:

«Ընթերցողիւն»ը անխոցելի ու նուիրական հայելին
է ներքին աշխարհին: Գիշերային խորհուրդ մըն է ան.
անձնական խորհուրդ մը՝ որ գաղտնիքի ու առեղծուածի
սահմանէն դուրս կ'ելլէ ու կը դառնայ լուսաւոր՝ փո-

սուռայի մը այլանդակ բայց գրաւող ճրագին տակ : Մար-
դերուն առջև այդքան ծանր դանձ մը բանալ , ու մա-
նաւանդ կանչել հոգիին հարսանի՛քը տօնելու , ուրիշ
պատկերով չի տար իր ազնուական դիմագիծը :

Ատկէ անդին՝ քերթուածները ողբերգութեան մը
համաստեղութիւնը կը ցանեն մթութեան քողի տակ :
Ու կրնաս երազել բոլոր ցաւերն ու անիմանալի հրճ-
ուանքները : Սիրոյ , մանկութեան ու կարօտարազնու-
թեան որոշ թրթռումներ բոլո՛րն ալ , որոնց մէջ չի պոկ-
սիր լացնող քաղցրութիւնը :

Երբեմն միայն գրաւիչ չեչտը միօրինակութեան
տագնապ մը կ'անցընէ , բայց երբե՛ք այլամերժ գը-
նացք մը :

Շունչը երկչոտ է միշտ , սարսուռը երակներէն
չ'անցնիր , ու լարումիդ մէջ կը կորսուի խանդարուելու
վտանգը :

Այս շղթան ծայր չունի գրեթէ մինչև վերջին քեր-
թուածը , ուր «չուարում»է աւելի կեանքին եղերական
ողբերգութեան բմբռնումը կայ տարտամ սարսափի մը
մէջ :

Թէքէեանի երգերուն մէջ չկայ մաքսանենգուած ու
կեղծաւոր ներուժութիւնը , և մանաւանդ ոչ մէկ մտած
ձայն վերանորոգում չի տալ : Եւ միայն երկչոտ միջերգութեամբն
ու անիոխարիններ կ'արտայայտուի իր անհամարն :

Հեղինակին այս ուսումնասիրութեան մէկ մասը,
իբր աւարտական քեզ ներկայացուած է Բանկայքիի
Վիեճճ, Մխիթարեան Լիսէի տարեգրքի ընդհանուր
բնութեանց :

52.

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԳՈՐԾԸ

«ԱՄՊ ՄԸ ԱՆՑԱԽ...», Արձակ բաճառսեղծուրիւններու տարփր
մամուլին կը յանձնուի մօտ օրէն:

Տպագր. ՊԷՃԻՏԵԱՆ

M. Teubulian
29, Rue Kaya, 29

Turquie Harrois
Tetane

ausf

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0373766

67.291